

С. Кучевська,
*студентка 2 курсу юридичного факультету
Львівського національного університету ім. Івана
Франка*

ПРО ОБМЕЖЕНУ ОСУДНІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Процеси демократизації, які відбуваються в Україні, супроводжуються імплікацією поняття справедливості у законодавство та життя суспільства. Правосуддя прагне максимально індивідуалізувати відповідальність, покарання застосовувати лише з метою профілактики повторних правопорушень. Фундаментальне положення права – відповідальності підлягають лише ті особи, які реально вчинили усвідомлені, довільні, кримінально протиправні діяння.

Постає проблема кримінальної відповідальності й покарання злочинців із психогенетичними аномаліями та психофізичними особливостями, які можуть усвідомлювати суспільно-небезпечний характер своєї поведінки чи керувати нею, але в силу специфічних процесів, що відбуваються у їхній психіці, обмежується спроможність свідомої довільної регуляції вчинюваного ними інкримінованого протиправного діяння в повній мірі, що властиво осудній особі.

Зважаючи на актуальність проблеми та тривале її обговорення, широкомасштабні епідеміологічні наукові дослідження контингентів пенітенціарних закладів кримінальний кодекс України закріпив у окремій статті ознаки обмежено осудної особи з такими специфічними властивостями.

Питання про обмежену осудність по-різному вирішувалось у законодавстві зарубіжних країн. Серед різних шкіл кримінального права (класичної, соціологічної та антропологічної) не було єдиної думки з приводу оцінки та практичного використання категорії обмеженої осудності у боротьбі зі злочинністю. Необхідність врахування всієї іманентної сторони злочинця зумовлена демократичними перетвореннями, що останніми роками відбуваються у пострадянських державах, та диктується завданням правосуддя виправити особу.

У чому ж полягає проблемність застосування статті 20 Кримінального кодексу України (далі – ККУ)? Формула обмеженої осудності, закріплена ККУ, є досить розмитою. Відомо, яку складність являє собою питання про встановлення осудності чи неосудності особи, як іноді фахівцям доводиться балансувати між цими двома станами. Часом експерти змушені діяти інтуїтивно і посилаються на власний, часом сумнівного характеру досвід. На практиці нерідко трапляються помилки в діагностуванні психічних захворювань, у встановленні глибини патологічних порушень, що знижують здатність суб'єкта злочину здійснювати вірний вибір поведінки у конкретній ситуації.

Під час проведення судово – психіатричної експертизи при оцінюванні психічного стану обвинуваченого психіатри – експерти визначають відсутність чи наявність у нього психічних порушень та у випадку їх виявлення діагностують захворювання, що було їх джерелом.

Якими ж повинні бути критерії, необхідні для розмежування неосудності та обмеженої осудності?

Здається, що обмежена осудність, на відміну від неосудності, не є перманентним станом, що виражається тільки за ступенем вираженості психічних порушень, а є динамічним параметром усього життя, що виникає у кожному конкретному випадку при констеляції.

Кримінальний кодекс України створює невизначеність змісту обмеженої осудності через закріплення таких категорій, як "психічний розлад", "інший хворобливий стан психіки". Межі обмеженої осудності занадто слабо окреслені. Дискусійним залишається питання співвідношення вини і обмеженої осудності.

Теорія обмеженої осудності є досить хиткою. Обмежена осудність не є стабільним клінічним межовим станом між осудністю і неосудністю, а є певною обмеженою ланкою осудності. Здається необхідним наукове розроблення диференціації ступенів обмеженої осудності з метою кращого висвітлення вираження психічних аномалій, їх співвідношення з психічними захворюваннями у континуумі осудності.

Загалом проблема психічних аномалій потребує подальшого удосконалення та вивчення.

А. Лукаш,
*студентка 3 курсу Національної юридичної
академії України ім. Ярослава Мудрого, м. Харків*

ЩОДО НОВОГО ПІДХОДУ ДО РОЗУМІННЯ ВІКТИМНОСТІ СТАТЕЙ ПРИ ЗГВАЛТУВАННІ

Спроби демократичного розвитку в Україні знаходять свій прояв в усіх галузях права, у тому числі у кримінальному праві і, звичайно, у кримінології. Автор робить спробу з'ясувати, яким чином це виражається у статті 152 чинного Кримінального кодексу - згвалтування. Аналіз цієї статті у порівнянні із ст.117 Кримінального кодексу 1964р., свідчить, що в історії кримінального права України вперше був розширений об'єкт та суб'єкт цього злочину [1, с.106]. Тобто суб'єктом згвалтування може бути представник будь-якої статі, а віктимністю, тобто здатністю особи за певних об'єктивних обставин, при певних духовних та фізичних якостях стати жертвою злочину [2, с.442] (у нашому випадку- згвалтування) володіють як чоловіки, так і жінки. Це, з одного боку, полегшило роботу щодо кваліфікації таких злочинів. А з іншого - породило нові проблеми у науці кримінології. У зв'язку з цим автор робить спробу розглянути одну з них з точки зору віктимології та подивитися на співвідношення віктимності статей при згвалтуванні.

За такої постановки проблеми автор зустрівся з певними труднощами. По-перше, сексуальні злочини і згвалтування зокрема, у значній мірі менше досліджені, ніж інші. По-друге, майже не враховується той факт, що сексуальна поведінка являє собою процес інтеграції соціальних, психологічних, соціально-психологічних, біологічних факторів [5, с.3-4], які можна цілком віднести до елементів віктимності особи. По-третє, у зв'язку з нещодавнім прийняттям нового Кримінального кодексу ще не накопичено достатньо конкретних даних про віктимність обох статей. По- четверте, згвалтування, на думку автора, можна вважати латентним злочином. Це пояснюється тим, що згідно з ч.2 ч.27 Кримінально-процесуального кодексу України, "справи про злочини, передбачені частиною 1 ст.152 Кримінального кодексу України, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого...", а також тим, що характер віктимної поведінки жертви певною мірою не відзеркалюється у матеріалах кримінальної справи [6, с.112]. Тому дані офіційної статистики не можна вважати реально достовірними. (бо це є кількістю не вчинених, а зареєстрованих злочинів) [4, с.23].

Розглядаючи здатність стати жертвою зґвалтування чоловіком та жінкою, їх співвідношення, необхідно сказати, що це питання має дуже неоднозначні відповіді серед різних вчених. Причиною цього було різне сприйняття гендерних ролей обох статей, що, у свою чергу, було обумовлено соціально-психологічними стереотипами.

Щодо неможливості зґвалтування чоловіка та про його активне начало писав німецький психіатр, філософ Зігмунд Фрейд [6, с.159]. Такий підхід заперечували неофрейдист Еріх Фром та представники феміністського руху (Елен Сікс, Кейт Міллет та ін). Вони писали, що підставою такого бачення жінки є не її фізична слабкість, а психологічний стереотип.

Зґвалтування є не лише соціальною, а і медико-психологічною та анатомо-фізіологічною проблемою, тому її розгляд вимагає системного підходу [5, с.4]. Так, Б.Л.Гульман у своїй монографії "Сексуальні злочини" внаслідок досліджень робить висновок, що усі чоловіки-гвалтівники мають різні психічні відхилення [5, с.212-216]. Але вони зустрічаються і у жінок.

Таким чином, на думку автора, виходячи з того, що названі відхилення притаманні як чоловікам, так і жінкам, зґвалтування можуть вчинювати представники обох статей. Це робить віктимність чоловіків та жінок з точки зору цього аспекту рівною.

Особливість анатомо-фізіологічної будови статевого апарату чоловіка та жінки таке, що введення статевого члену чоловіка до піхви жінки [інтроїтус] можливе лише при суцільній готовності чоловіка, що каже про обмежену віктимність чоловіка як жертви зґвалтування. Таким чином, з точки зору цього аспекту вона менше у чоловіка, ніж у жінки.

Отже, розглянувши проблему співвідношення віктимності чоловіка та жінки, їх особливості, як жертв та побічно як суб'єктів зґвалтування, автор прийшла до висновку, що здатність при певних обставинах стати жертвою вказаного злочину у представників обох статей є рівною за соціальною, психологічною, медико-психологічною (психіатричною) підставами. Винятком є анатомо-фізіологічні особливості, за яких сексуальну готовність чоловіка можна віднести до особливостей віктимності. Тому криміналізація паритетного зґвалтування має велике значення для кваліфікації злочинів та для розуміння взагалі гендерних ролей.

Література

1. Навроцький В.О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960р. та 2001р.). - К.: Атіка, 2001. - 271с. - С.106
2. Криминология: Учебник для юридических вузов / Под ред. акад. Кудрявцева В.Н., проф. Эминова В.Е. - М.: Юрист, 1995. - 512с.
3. Свиридов Б. Кримінальна відповідальність за злочини проти статевої свободи та недоторканості особи, // Право України. - №5. - 1999. - С.74-75
4. Кальман О.Г., Христич І.О. Правова статистика: навчальний посібник для юрид. вузів і фак.- Харків: Право, 1999. - 204с.
5. Криминология. Учебник./ Под ред. Колобейникова, Кузнецова Н.Ф., Миньковского Г.М.- М.: Юрид. лит., 1988. - 384с.
6. Фрейд Зигмунд. Психанализ и культура. Леонардо да Винчи. - С-Петербург: Алтея СПб, 1997. - 297с.

Ю. Мантуляк,

аспірант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСНОВНИХ ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ

На сьогоднішній день проблема розробки та визначення чіткого, найбільш ємного поняття організованої групи та її основних ознак залишається актуальною, оскільки прийнятим 5 квітня 2001 року Кримінальним кодексом України не знято ряду проблем, так як при визначенні основних ознак організованої групи законодавець не зміг уникнути оціночних понять, а також термінів, які за змістом співпадають та пересікаються, що в певній мірі викличе труднощі у правозастосовчій практиці.

Згідно з ч.3 ст.28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

В теорії кримінального права при визначенні поняття організованої групи вчені пропонують до нього включити значну кількість ознак, за якими визначені угруповання можна відрізнити від інших форм співучасті, при цьому нерідко змішують кримінально-правовий та криминологічний аспекти вирішення проблеми.

Тому, як відмічають С.О.Єфремов та А.І.Редька, чим більше нових ознак, які використовуються для визначення поняття організованої групи, тим актуальніше постає проблема виділення з них деякого мінімуму, який би давав можливість відрізнити організовану групу від інших видів угруповань. Такий мінімум мають складати ознаки, котрі б однозначно сприймалися вченими та практиками і давали змогу чітко окреслити параметри організованої групи.

Слід погодитись із Н.О.Гуторовою та іншими вченими, що з'ясування основних ознак організованої групи має базуватись на загальних положеннях інституту співучасті.

Зокрема, потрібно мати на увазі, що вчинення злочину організованою групою має в основі таку форму співучасті, як вчинення злочину за попередньою змовою групи осіб, у зв'язку з чим досліджуваній формі співучасті характерні (з деякими особливостями, встановленими ч.3 ст.28 КК України) наступні об'єктивні та суб'єктивні ознаки:

1) участь у вчиненні злочину не менше трьох осіб, які є осудними та такими, які досягли віку кримінальної відповідальності, тобто є суб'єктами злочину;

2) спільність вчинення злочину, яка означає, що кожен із співучасників робить свій внесок, який відбивається в конкретних зусиллях, спрямованих на досягнення злочинного результату; кожний співучасник своїми зусиллями створює умови для дій виконавця; дії всіх співучасників стають взаємозумовленими;

3) спільність умислу, тобто усвідомлення кожним співучасником можливості діяти спільно, яке передбачає заповідання спільними діями злочинного наслідку (для злочинів з матеріальним складом), а також бажання його настання.

Крім того, обов'язковою ознакою є попередня домовленість про спільне вчинення злочинів, тобто функції співучасників повинні бути взаємно узгодженими, а також, кожен з них має усвідомлювати ту обставину, що входить у злочинну групу і здійснює спільно з іншими частину групового посягання.

Всі ці обставини повинні бути встановлені при вчиненні злочину організованою групою.

В той же час потрібно враховувати, що організованій групі притаманна така ознака, як "стійкість", яка дозволяє відмежувати вказану форму співучасті від вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою.